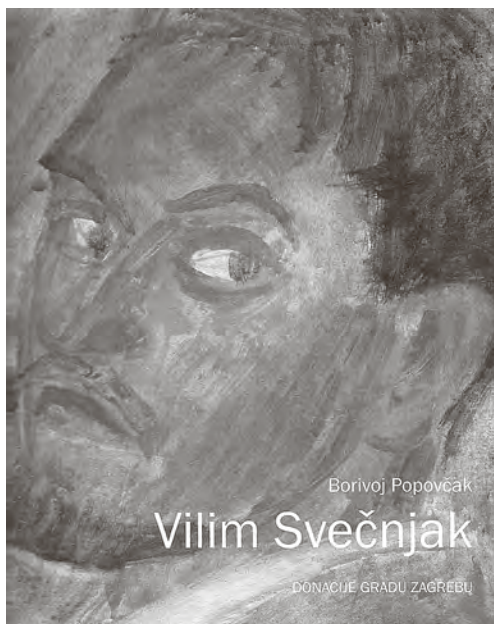

Petar Prelog

Poetika promjenjivosti – o donacijama Vilima Svečnjaka Gradu Zagrebu

Borivoj Popovčak, *Vilim Svečnjak – donacije Gradu Zagrebu*, Zagreb:
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2013., 168 str.
ISBN 978-953-154-188-6

Hrvatska je povijest umjetnosti stvaralaštvo Vilima Svečnjaka gotovo uvijek prepoznavala kao iznimno nestalno, raznovrsno i heterogeno, bez mogućnosti jasnog tumačenja osobne oblikovne, stilske, tematske ili poetičke evolucije. Grgo Gamulin u tom je smislu o njemu pisao kao o slikaru koji je “mnogostruk i promjenljiv do neprepoznatljivosti, ali u svakom slučaju živ i nemiran u svom traženju”. Isti je autor upozorio i na slab odnos između kritike i njegove umjetnosti, a danas možemo zaključiti da su samo pojedini dijelovi Svečnjakova opusa – unatoč tome što je njegovo cjelokupno djelovanje kontinuirano praćeno s više ili manje razumijevanja – ocijenjeni važnima za cjelovitu pripovijest o hrvatskoj modernoj umjetnosti. Relativno rano, 1959. godine, dobio je skromnu monografiju objavljenu u *Maloj likovnoj biblioteci* izdavačke kuće Naprijed s kratkim predgovorom Josipa Depola, a 1977. Vladimir Maleković priredio mu je retrospektivu u Umjetničkom paviljonu popraćenu tek nekolicinom oskudnih prikaza. Samo su “zemljaška” epizoda Svečnjakova stvaralaštva te grafički ciklus *Za spas duše* i onaj inspiriran Krležinim *Baladama Petrice Kerempuha* višekratno isticani kao iznimno vrijedna dostignuća, dok su kasniji segmenti njegova opsežnog opusa ostali slabije poznati, bez utemeljene valorizacije. U tom smislu, nije neopravdano zaključiti da Svečnjak pripada skupini umjetnika koja

je u prvom desetljeću ovoga stoljeća, u svojevrsnom zamahu obrade, valorizacije i interpretacije hrvatskog modernog slikarstva, ostala zapostavljena. Račića, Babića, Gecana, Uzelca, Trepšea i još nekolicinu slikara afirmiranih početkom stoljeća i u međuratnom razdoblju viđali smo proteklih godina na izložbama u više prigoda i u različitim kontekstima, dok su, primjerice, djela Svečnjaka, Tiljka, ali i Hegedušića – kao jedne od ključnih osobnosti toga razdoblja – izlagana iznimno rijetko.

Upravo je na raznorodnost Svečnjakova djela, kao i na nedostatak kritičkog

sagledavanja njegova opusa, upozorio Borivoj Popovčak, autor monografije posvećene umjetnikovim donacijama Gradu Zagrebu. U tom smislu, obradu tih donacija, prezentiranu u tvrdo ukoričenoj, dvojezičnoj publikaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, svakako treba smatrati važnim prinosom u procesu otklanjanja tog nedostatka. Riječ je, naime, o donacijama umjetnika i njegove supruge Marte Gradu Zagrebu – *Donaciji Zemlja* i *Memorijalnoj zbirci Marte i Vilima Svečnjaka* – za čiju je stručnu i znanstvenu obradu, ali i muzeološku prezentaciju, ugovorom iz 1990. zadužena Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti te njezina Strossmayerova galerija starih majstora. *Donacija Zemlja* obuhvaća nešto manje od tri stotine radova iz Svečnjakovke “zemljaške” faze (između 1927. i 1940.). *Memorijalna zbirka* je veća i sadrži više od pet stotina djela nastalih od 1923. do kraja osamdesetih godina, a koja se oblikovno i tematski ne vežu uz umjetnikovo razdoblje obilježeno društveno angažiranom poetikom Udruženja umjetnika Zemlja. U cijelosti muzeološki obrađene, donacije su javnosti trebale biti prezentirane na stalnoj izložbi u stanu donatora u Zagrebu, ali zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa to nije učinjeno. Umjesto toga, donacije su od 2005. godine predstavljene na mrežnim stranicama Akademije.

Nakon sažetog i informativnog teksta o povijesti i sudbini Svečnjakovih donacija – od iskazane namjere u darovnoj ponudi, do izrade muzeološkog programa, obrade i prezentacije u elektorničkom obliku – Borivoj Popovčak nudi interpretaciju umjetnikova stvaralaštva temeljenu na radovima iz dviju donacija, od najranijih dokumentiranih radova iz gimnazijskih dana i sa studija na zagrebačkoj Akademiji, sve do aktova i mrtvih priroda iz kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Posebnu pozornost pritom pridaje društvenom i kulturnom kontekstu radova iz *Donacije Zemlja*. Naime,

mladi je Svečnjak, kao partijski aktivist, pronašao upravo u programu, ideološkim i tematskim smjernicama Udruženja umjetnika Zemlja platformu za vlastito umjetničko sazrijevanje. Posebnu je važnost – kao i za mnoge druge društveno angažirane hrvatske umjetnike – za Svečnjakov izričaj imala izložba Geoga Grosza održana 1932. u Umjetničkom paviljonu, ali i ranija relativno široka recepcija Groszova rada na hrvatskoj kulturnoj sceni, za koju je ponajprije bio zaslužan Miroslav Krleža. Tako će, posebice u grafičkom i crtačkom opusu nastalom tridesetih godina, do izražaja doći izniman umjetnikov senzibilitet za prepoznavanje društvenih suprotnosti. Sklon psihološkom i emocionalnom pristupu, a na oblikovnoj razini blizak ostalim “zemljašima”, Svečnjak je jasan u osudi tadašnje društvene situacije. To će potvrditi i u tekstu “Savremena socijalna grafika”, objavljenom 1935. u časopisu *Stožer*, u kojemu raspravlja o mjestu i ulozi socijalno angažirane umjetnosti u suvremenom društvu. Eksplikacijom svih najvažnijih problema kojima je tada bio zaokupljen “zemljaški” umjetnički kompleks, Svečnjak je u tom tekstu dao nezaobilazan prinos razumijevanju ideoloških i formalnih smjernica socijalno angažirane umjetnosti četvrtog desetljeća u Hrvatskoj, dubinom uvida gotovo na razini pojedinih Hegedušićevih programatskih tekstova. U slikarskim se pak djelima iz toga razdoblja umjetnik plošnošću i kompozicijskom jednostavnošću nastojao približiti izričaju koji je tada od svojih učenika u Helbinama očekivao Hegedušić. Iz *Donacije Zemlja* vrijedi istaknuti i linoreze s protucrkvenom tematikom, zatim društveno angažirane radove nastale za boravka na stipendiji u Parizu te crteže tušem u boji na papiru, koji se tematski i oblikovno nadovezuju na Svečnjakov poznati ciklus inspiriran Kležinim *Baladama Petrice Kerempuha*.

Slikarska produkcija nastala neposredno po završetku rata navijestila

je odmak od angažiranog pristupa. Najvećim je dijelom posvećena krajolicima te vedutama gradova, a obilježena naglašenom geometrizacijom i kolorističkim proplamsajima, uz povremenu interpretaciju Cézanneovih gradbenih postulata. Pedesetih godina, nakon umjetnikove velike zagrebačke izložbe (1952.), započinje novo stvaralačko poglavlje, koje Popovčak naziva “pluralističkim”. Detaljno analizirajući umjetnikova slojevita propitivanja kubističke baštine, autor s pravom zaključuje da je “osviještena individualna sloboda, nasuprot tada već davnog zagovaranja kolektivnog izričaja, u Svečnjakovu radu rezultirala stalnim traženjima i naglim iskoracima”. Iako će “kubo-figurativni” pristup kontinuirati, eskalirajući rijetko i do granica apstrakcije, umjetnik počinje pokazivati i osobit senzibilitet za bilježenje trenutka, krećući se u širokom kolorističkom rasponu, često s oslobođenim kistovnim potezom. U tom kontekstu, pojavljivat će se i neizostavne reminiscencije na Cézannea, kao i iznimno ekspresivne dionice, osobito u krajolicima. Izmjenjivat će se oblikovno raznoliki pristupi portretu, aktu i mrtvoj prirodi, svjedočeći o Svečnjakovoj živoj potrebi za traženjem novih izražajnih mogućnosti, neovisno od suvremenih

dominantnih slikarskih tendencija, a uz stalno reminisciranje na pojedine ključne trenutke hrvatskog i europskog modernog slikarstva. Poetika promjenjivosti je, u tom smislu, u poslijeratnom razdoblju za Svečnjaka bila stvaralačka konstanata.

Skromno naglašavajući da je riječ o sumarnom prikazu, Borivoj Popovčak na njegovu kraju ističe, kao što je već spomenuto, potrebu obuhvatnijeg istraživanja i potpunije valorizacije Svečnjakova djela. Može se, međutim, zaključiti da je upravo ovim tekstom – koji nudi pomnu analizu, kontekstualizaciju i interpretaciju te utemeljeno vrednovanje pojedinih stvaralačkih dostiga, posebice onih vezanih uz “zemljaško” i “kubističko” razdoblje – dodatno rasvijetljen taj važan opus. Štoviše, iako se u donacijama Gradu Zagrebu ne nalaze pojedina ključna djela, ova monografija – s vrsnim Popovčakovim tekstom, iznimno kvalitetnim reprodukcijama u boji, kratkim biografskim bilješkama o Vilimu i Marti Svečnjak te cjelovitim kronološkim popisom radova iz donacija – omogućuje temeljit uvid u obilježja umjetnikova opusa u svim fazama, predstavljajući tako vrijednu nadopunu dosadašnjim, pretežito parcijalnim i nedovoljno obuhvatnim obradama njegova stvaralaštva. ×